

OCAK 2014 SAYI 9

BURSA'DA ZAMAN

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN KÜLTÜR HİZMETİDİR.

İZNİK GÖLÜ'NDE GİZLİ TARİH

İZNİK GÖLÜ'NDE GİZLİ TARİH - MUSTAFA ŞAHİN.....	2
BURSA'NIN KÜLTÜR ELÇİSİ; KARAGÖZ VE HACIVAT'IN FESTİVALİ - AHMET ERDÖNMEZ.....	6
BURSA ZOO 15 YAŞINDA - ERDEM SAKER.....	10
BİLİM VE TEKNOLOJİ MERKEZİ; BİLİMİN SERÜVENE DÖNÜŞTÜĞÜ YER - RIFAT BAKAN.....	14
BURSA'NIN 600 YILLIK TARİHİNİ DİJİTAL DEVRİMİN IŞIĞI AYDINLATIYOR - HALUK YÜKSEL.....	20
“İPEKBÖCEĞİ; SİYASİ BİR VİZYON PROJESİ” - Söyleşi:YASEMİN GÜLER.....	26
ESKİSİNE GÜLE GÜLE, YENİSİNE HOŞGELDİN - HACI TONAK.....	34
BURSA'DA DELİ AYTEN HANIM - HACI TONAK.....	40
BİR DELİ AŞK HİKAYESİ: DELİ AYTEN.....	46
HATIRLA BENİ İSTANBUL - METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU.....	50
MİLYAR NÜFUSLU KÖY: HİNDİSTAN - AYSUN & EMRAH DÖNMEZ.....	54
AVRUPA VE ASYA MÜZECİLERİ BURSA'DA - AHMET ERDÖNMEZ.....	61
UNESCO YOLCULUĞUNDA SON SÜREÇLER - NESLİHAN DOSTOĞLU.....	62
MAHALLE MERKEZİ OLARAK BURSA'DA MESCİDLER - HASAN BASRİ ÖCALAN.....	64
DERGÂHLAR AÇILSIN MI, KAPANSIN MI? - MUSTAFA KARA.....	68
BİR SU GÜZELLEMESESİ: HASİB AHMET EFENDİ'NİN MİYÂHİYESİ - SEFER GÖLTEKİN.....	70
BURSA'NIN GELİŞİM VE DEĞİŞİMİ - İHSAN AYDIN.....	74
AVRUPA MİRAS GÜNLERİ BURSA'DA - UMUT ÖZDEMİR.....	77
AŞK BAHÇESİNİN BÜLBÜLÜ HZ. ÜFTADE - MUSTAFA KARA.....	78
İNANÇ TURİZMİNE BİR DURAK DAHA.....	80
ESKİ BİR DOST... ESKİŞEHİR HANI.....	82
TAHİR PAŞA KONAĞI'NDAKİ KİTABE VE MEZAR TAŞI MÜNASEBETİYLE... - HASAN BASRİ ÖCALAN.....	86
HAMAMDAN DÖKÜMHANEYE, SOSYAL ve KÜLTÜREL TESİSE... MUALLİMZADE HAMAMI.....	88
BURSA 6 ASIRLIK BİR DEĞERE DAHA KAVUŞTU.....	90
FAHRİ DOKTORAYA AKADEMİK BAKIŞ.....	92
İPEK YOLU ŞEHİRLERİ BAYRAĞI 2015'TE BURSA'DA.....	94
İPEK YOLU'NDA YENİ ARAYIŞLAR - AZİZ ELBAS.....	96
İPEKYOLU'NUN BURSA'DAN ÇİN'E 3. DURAĞI; PAZARYERİ - SEZAI SEVİM.....	100

Fotoğraflar: Ali Atmaca

İZNİK GÖLÜ'NDE GİZLİ TARİH

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN - UÜ. Arkeoloji Bölüm Başkanı

İznik'teki tarihi kültürel mirası tespit çalışmaları kapsamında havadan fotoğraf çekimi yapan Bursa Büyükşehir Belediyesi ekibi, antik dönemde Askania Gölü olarak anılan İznik Gölü'nün kıyısında, kıyından yaklaşık 20 metre açıkta anıtsal bir yapı kalıntısını fark etti. Yapı objektiflere takıldı çünkü fotoğrafçılar doğru zamanda, doğru yerdedi; mevsim nedeniyle sular yaklaşık 2 metre çekilmişti ve ısının düşmüş olmasından dolayı suda planktonlardan kaynaklanan görüş seviyesini düşüren herhangi bir engel söz konusu değildi. Plankton, suda bulunan, hareket yeteneği akıntıya

bağımlı olan canlılara verilen genel isimdir. Genellikle mikroskopik boyutta ve tek hücreli oldukları kabul edilir. Bitkisel planktonlara fitoplankton, hayvansal olanlarına ise zooplankton adı verilir. Göllerde, denizlerde ve akarsularda bulunurlar. Suyun ısınması ile birlikte sayı olarak çok artar ve sudaki görüş seviyesini 20 santimetreye kadar düşürebilirler. Belki de bundan dolayı yapı kalıntıları bugüne kadar görülmemiştir.

Su altındaki kalıntılar, günümüzde "Senato Sarayı" olarak tanımlanan alanın yaklaşık 500 metre doğusunda,

göl sularının 2 metre derinine gömülmüş halde sessizce keşfedilmeyi beklemektedir. Hava fotoğrafından bile anıtsal bir yapıya ait olduğu son derece belirgin bir şekilde anlaşılan bu kalıntılar, net bir yapı planı ortaya koyar: Doğu-batı doğrultusunda uzanan bir bazilika.

Bazilikal plan, aslında Hristiyanlık öncesinde, Helenistik ve Roma döneminde, açık pazarı ve mahkemesi bulunan büyük binalara uygulanan bir tipti. İmparator Büyük Konstantin'in 313 yılında yayımladığı Milano Fermanı ile o zamana kadar türlü işkencelere

maruz kalmış Hristiyanlara, artık dinlerinde özgürce hareket edebilme hakkının verilmesinin yanı sıra ibadet edebilecekleri yapı inşa etmeleri de serbest hale gelmişti. Bu andan itibaren Hristiyanlar, imparatorluk topraklarının her yerinde ibadethaneler inşa edebileceklerdi. Ama bir sorun vardı. İnşa edecekleri ibadethaneler, pagan tanrılara adanmış tapınaklara benzememeliydi. İşte ilk inananlar kendilerine ibadet mekanı olarak Romanın anıtsal-sivil kamu yapıları olan Bazilikaları örnek aldılar ve üç kıtaya yayılmış büyük imparatorluğun tamamında deyim yerindeyse pıtrak gibi Bazilikalar yükselmeye başladı. Hristiyanlık, 4. yüzyıldan itibaren artarak inşa edilen bazilikal kiliselerle Roma İmparatorluğu'nun tüm kimliğini yavaş yavaş değiştirdi.

Bazilikalılar, Hristiyanlığın doğduğu topraklara, Kudüs'e yönelmişti. Doğubatı doğrultusunda uzanan bu yapıların içi en az iki destek sırası ile ortadaki daha geniş ve yüksek olmak üzere en az üç nef ayrılıyordu. Boyutlar arttıkça ibadet alanı olan naos, beş, yedi hatta dokuz nef kadar bölümlere ayrılabilirdi. Naosun doğusunda ise yapının en kutsal mekanı olan apsis/mihrap yükseliyordu. Burada ayini yöneten din adamları yerini alıyordu. Apsisin sağında ve solunda bulunan iki küçük mekanda (pastophorium), din adamlarının ayin sırasında giydiği kıyafetler ile ayin sırasında kullanılan liturjik (kutsal) eşyalar saklanıyordu. Bazilikanın batısında ise bir ön mekan olan nartheks yer alıyordu. Henüz vaftiz olmamış Hristiyanların kullandığı bu mekan bazen genişletiliyor, iç ve dış

nartheks olarak kilisenin batı ucunda yükseliyordu.

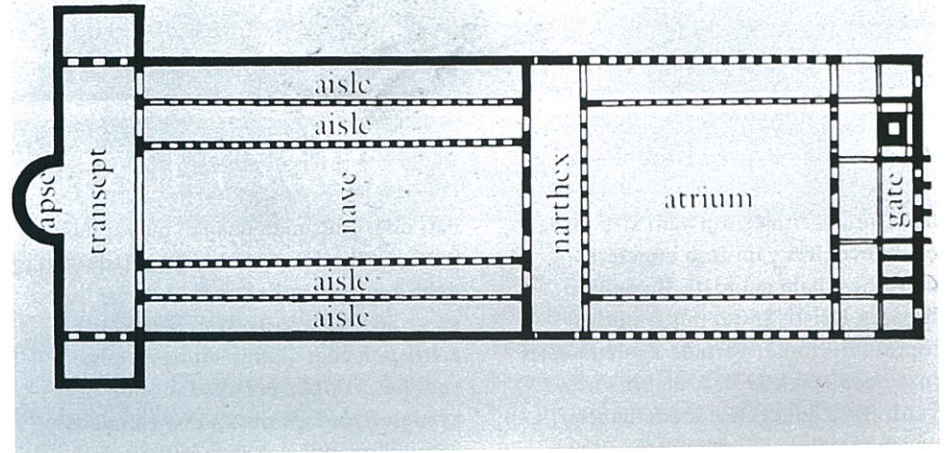
Göl sularının yaklaşık 2 metre derininde izlenen kalıntılar da yukarıda sözü edilen İlk Hristiyanlık Dönemi bazilikalardan biri olduğu izlenimi vermektedir. Yapı, doğuya doğru yönelmiştir. Ortadaki daha geniş ve orijinalde yüksek olmak üzere üç nef ayrıldığı anlaşılmaktadır. Naosun doğusundaki apsis/mihrap, içte dairesel formlu olup, dışta düz bir duvarla kılıf içine alınmıştır. Apsisin iki yanında ayin için kullanılan malzemelerin saklandığı dörtgen odalar belirgindir. Bu odalardan güneyde bulunanın içinde dikdörtgen formda bir çukur dikkat çekmektedir. Bu çukur bir baptisterium (günahlardan arınma havuzu) veya bir mezara işaret edebileceği gibi, yapının kripta bölümüne (kilisenin gizli tapınma kısmı

veya azizlerin mezarlarının bulunduğu bodrum katına verilen ad) inen merdiven boşluğu da olabilir. Naosun içinin yoğun molozla kaplı olduğu dikkat çekiyor. Batısındaki narteksin net biçimde izlenebilmekte. Narteksin önünde ise kısmen narteks duvarından daha içerde tutulmuş, bölümlü bir birim daha takip ediliyor. Bu birim yapının batısında bulunması muhtemel atrium/avluya mı aitti? Yoksa bir dış narthex mi idi? Bu ancak yapılacak araştırmalar ile mümkün görünüyor.

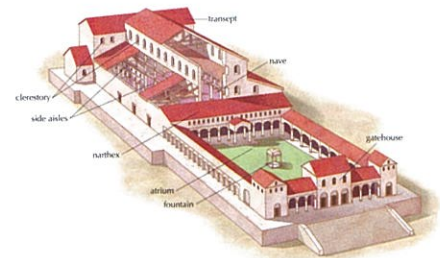
Hava fotoğrafında bir başka dikkati çeken iz ise, bazilikanın kuzey yönünden kıvrılarak batıya doğru devam eden geniş boyutlu bir duvar kalıntısı. Bu duvar, Nikeia kentini göl tarafından koruyan surun bir parçasından çok, bazilikayı göl sularından korumak üzere inşa edilen bir teras duvarı gibi durmaktadır. Ancak şu var ki, Nikeia, Hristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren Konstantinopolis'e yakın jeopolitik konumu ve 325 yılında toplanan ve imparator büyük Konstantin'in de bizzat katıldığı I. "Ökumenik Konsil"e ev sahipliği yapmış, Aziz Tryphon gibi din şehitleri vermiş, önemli din alimleri yetiştirmiş, pek çok kuşatmaya göğüs germiş bir merkez olarak tarih boyunca hep ön sırada adından söz ettirmiştir. Yazılı kaynaklardan kentte çok sayıda kilise bulunduğu bilinmektedir. Bu anıtsal yapılardan Ayasofya Kilisesi, üzerinde yapılan pek çok değişikliğe rağmen günümüzde hala ayakta. VII. Ökimenik Konsilin toplandığı Hyakinthos Manastırı-Koimesis Kilisesi ise İznik'in Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar'dan geri alınması esnasında yıkılmıştır. Bazı yüzey araştırmaları ve arkeolojik kazılarda, kime adandığı veya ismi bilinmeyen başka kilise kalıntıları da bilinmektedir. Peki nasıl bir felaket bu anıtsal yapıyı göl sularının altına gömdü? İşte bu aşamada yazılı kaynaklar imdadımıza yetişiyor. 740 yılında yaşanan büyük depremde; Ayasofya ve Koimesis kiliseleri de dahil olmak üzere kentteki neredeyse bütün yapıların harabe

7. Konsilin toplandığı kilise

haline geldiğini, depremin çok sayıda can kaybına mal olduğunu biliyoruz. Aslında bu kalıntı, çok şiddetli ve yıkıcı olan 740 depreminin, kentin kıyı çizgisini dahi değiştirdiğini gösteren en önemli veri olarak karşımıza çıkıyor. Kilisenin kuzeyinde kıvrılarak uzanan geniş duvar ise, belki de Pax Romano'dan (Barış/Altın Çağ) sonra Got saldırılarına karşı alele acele inşa edilen surun parçaları.

Erken Hristiyanlık döneminde inşa edilmiş ve belki de ilk ökümenik konsülde görev üstlenmiş yapının depremden sonra bir daha kullanılmadığı sular altında kaldığı büyük olasılık.

“Tarih tekerrürden ibarettir” deyimi akla geliyor birden. 8. yüzyılda yaşanan depremin, bırakın yapıları yıkmasını, coğrafi çizgileri değiştirecek kadar şiddetli olması, ister istemez aynı coğrafyada 1999 yılında yaşanan Gölcük depremini akıllara getirmiyor mu? O da

kıyı çizgisini değiştirmede mi? Kıyıya 300 metrelik kesimdeki iskan alanlarını yutmadı mı? Kilise ile aynı akıbeti yaşamadı mı?

Göl içinde tesadüfen keşfedilen bu erken dönem Bazilikal Kilisesi ve etrafındaki kalıntıların ilk olarak ne zaman inşa edildiğini, adını, kim veya kimler tarafından yaptırıldığını şu an için söylemek zor. Zemin kaplamasında mozaik mi, yoksa opus sectile mi kullanıldı, onu da bilemiyoruz.

Ancak, yakın gelecekte kalıntılarda ve çevresinde scuba ekipmanlarla yapılacak detaylı inceleme ve araştırmalar ile bu sorulara cevap aranacaktır.

Belki de İznik tarihini yeniden şekillendirecek, bugüne kadar adı bilinen, ancak izi kaybolan çok önemli bir kilise keşfedilmiş olacaktır. Belki de İznik'in kültür turizmindeki ve UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne başvuru dosyasında adaylığını sağlamlaştıracak büyük bir keşif yapılmış olacaktır.

